

ADVIES
Algemene Raad
23 juni 2005
AR/DGO/ADV/013

Advies over de toekomst van de Vlaamse openbare omroep

Advies over de toekomst van de Vlaamse openbare omroep

Samenvatting van de adviestekst

Parallel aan de publieke bevraging, worden in het VLOR-advies drie sporen verkend:

- 'verwachtingen' vanuit eigentijds onderwijs t.a.v. de openbare omroep;
- de 'eigenheid', maar ook het bereik van de openbare omroep;
- 'klemtonen' wat betreft de toekomst van de openbare omroep.

1. Verwachtingen vanuit eigentijds onderwijs t.a.v. de openbare omroep

Enkele recente evoluties en vaststellingen:

- In onze informatie- en kennismaatschappij benutten we multimedia meer en meer om vormen van 'anytime, anywhere and anyhow learning' te ondersteunen;
- In een multimediale context bewegen de gebruikers zich 'zappend' doorheen alle beschikbare mogelijkheden en wordt betekenis 'samplend' geconstrueerd;
- Een laagdrempelig multimediaal platform biedt gebruikers extra vensters op de werkelijkheid, en - zeker wanneer een openbare omroep zo'n platformfunctie op zich neemt - moeten de gebruikers ook de gelegenheid krijgen te putten uit het enorme reservoir aan 'cultureel kapitaal' dat gedurende jaren door de omroep is opgebouwd;
- Het aanbod in de media heeft duidelijk effecten op attitudevorming, waardebeleving en persoonlijke keuzeprocessen bij de gebruiker, dus moet een openbare omroep er ook bewust voor opteren te kiezen voor diep(er)gravende invalshoeken die de complexiteit van het onderwerp voldoende recht doen;
- Net als in onderwijs moet een openbare omroep sleutelen aan formats die uitnodigen tot interactiviteit, tot een mee opgaan in het gebeuren, bijv. door uit te gaan van meerlagigheid in het aangeboden materiaal zodat de gebruikers daarbinnen naar behoefte eigen routes kunnen uittekenen;
- Terwijl in onderwijs de introductie van elektronische leerplatformen volop aan de gang is, moeten leraren voor de concretisering van hun vakinhouden - veel meer dan tot nu het geval is - gebruik kunnen maken van een grote waaier aan (vrij) beschikbare multimediale materialen op het compatibel gemaakte platform van de openbare omroep.

Enkele aanvullende concrete verwachtingen:

- In plaats van zoals nu de meer bedenkelijke aspecten van onderwijs te thematiseren (bv. geweld op school, balende jongeren), is er dringend nood aan programma's die het spannende en uitdagende van het 'leren in actie' weergeven;
- Zoals bij maatschappelijk gevoelige thema's doorverwezen wordt naar hulpverleningsinstanties, moet in een open leercultuur consequent ook doorverwezen worden naar de bestaande gelegenheden voor verder leren;
- Omdat onderwijsverstrekkers meer en meer ook zelf multimediale leermiddelen uitwerken, is uitwisseling van deskundigheid met de openbare omroep wenselijk.

2. De eigenheid maar ook het bereik van de openbare omroep

Enkele recente evoluties en vaststellingen:

- Met haar educatieve programmatie bereikt de openbare omroep cijfermatig ruimschoots een voldoende groot gedeelte van de populatie, maar uitgaande van zijn maatschappelijke opdracht moet die openbare omroep er niettemin over waken een educatieve dimensie in al haar programma's te verankeren;
- In onze huidige informatie- en kennismaatschappij neemt het informele leren een belangrijke plaats in naast het formele, dus moet ook de openbare omroep er via haar algemene, breed toegankelijke programma's voor zorgen de kritisch-creatieve participatiezin bij een zo ruim mogelijk publiek aan te spreken en dat publiek aldus ook toe te leiden naar het moeilijker aanbod;
- De multimediale leefwereld waarin we meer en meer terecht komen zorgt ervoor dat sommigen zich meer en meer lijken op te sluiten in een 'mozaïekwerkelijkheid' waarin een opbod aan bedreigingen hen belaagt, dus moet een openbare omroep zich afvragen hoe er vanuit het aanbod opnieuw 'houvast' kan aangeboden worden;
- Tegelijk wil die multimediale leefwereld ons voortdurend ook binnen trekken in 'de beste van alle werelden' door het alsmaar zo voor te stellen dat de grootste 'dromen' binnen handbereik liggen, maar ook hier moet een openbare omroep er juist voor opteren 'echte' mensen te volgen en een realistisch beeld te schetsen van de wijze waarop zij met uitdagingen omgaan;
- Waar een doelgroepengerichte benadering kan zorgen voor een grotere profilering in de totaliteit van het aanbod, moet er tegelijk over gewaakt worden dat dit aanbod breed, weloverwogen en kwalitatief doordacht is zodat de breedst mogelijke populatie kan worden aangesproken, dit ondermeer ook door via het platform extra faciliteiten te voorzien die een gebruik 'op maat' mogelijk maken (bijv. voor anderstaligen).

3. Klemtonen voor de toekomst

Ook al profileert de openbare omroep zich niet langer als een 'Instructieve Omroep', toch is het wenselijk dat die openbare omroep er onder andere met het oog op het verankeren van een educatieve dimensie in zijn programma's 'allianties' aangaat met relevante maatschappelijke actoren. Meer in het bijzonder moet hier ook gedacht worden aan allianties met onderwijsverstrekkers, omdat deze ook zelf meer en meer investeren in de ontwikkeling van multimediale leermiddelen of op zoek zijn naar dergelijke leermiddelen.

Een drietal sporen of consequenties die hierbij onderzocht kunnen worden, zijn:

- Het effectief beschikbaar maken van het archief van de openbare omroep voor het gebruik in formele en informele leercontexten, en meer in het bijzonder ook de vraag te onderzoeken in hoeverre het platform van de openbare omroep aanspreekbaar gemaakt kan worden vanuit de elektronische leerplatformen die in onderwijs worden geïmplementeerd (o.a. ook aspecten als privacy, copyright);
- Het toewijzen aan de openbare omroep van een 'draaischijffunctie' zodat het platform dat daar ontwikkeld wordt ook maatschappijbreed als Content Management Systeem (CMS) kan fungeren zodat 'anytime, anywhere and anyhow learning' ook echt een realiteit wordt;

- Wanneer de openbare omroep daadwerkelijk als 'openbaar platform' functioneert, moet er tevens over gewaakt worden dat alle beschikbare bronnen vrij toegankelijk zijn, en dat niet - zoals nu bijv. gebeurt op het internet - de kwalitatief betere bronnen weggesloten worden achter portalen.

Afrondend beveelt de VLOR aan overleg te organiseren om de hierboven aangereikte pistes te verkennen. Gezien de gelijksporigheid van een aantal uitdagingen voor de openbare omroep en voor onderwijs, kunnen aldus oplossingen uitgewerkt worden die voor beide effectief zijn.

1 Situering van de adviesvraag

In de loop van 2006 zal de Vlaamse overheid een nieuwe beheersovereenkomst afsluiten met de Vlaamse openbare omroep (VRT). Deze overeenkomst zal van toepassing zijn op de periode 2007-2011. Voorafgaand aan het verlenen van deze overeenkomst, wil Vlaams minister van Media Geert Bourgeois de openbare opdracht van de VRT evalueren. Om het debat hierover te stroomlijnen, gaf de minister de Vlaamse Mediaraad de opdracht een bevraging uit te voeren bij Vlaamse burgers en organisaties over de rol en de opdracht van de openbare omroep. De resultaten van deze bevraging zullen de grondstof vormen voor een parlementair debat terzake, en zullen ook richtinggevend zijn bij het uittekenen van de nieuwe beheersovereenkomst.

Drie vragen staan centraal in de publieke bevraging:

1. In welke mate beantwoordt de manier waarop de VRT zijn kerntaken invult aan uw verwachtingen ten aanzien van een publieke omroep?
2. Waarin schuilt de eigenheid van de publieke omroep binnen het gehele Vlaamse omroeplandschap?
3. Welke klemtonen moeten gelegd worden in de nieuwe beheersovereenkomst tussen de Vlaamse Gemeenschap en de VRT voor de periode 2007-2011?

Ter voorbereiding van het parlementair debat vroeg de Vlaams minister van Media ook de Vlaamse Onderwijsraad om een advies over de toekomst van de openbare omroep.

2 Concrete uitwerking van dit advies

In de publieke bevraging staan drie begrippen centraal; met name wordt er gepeild naar 'verwachtingen', 'eigenheid' en 'klemtonen'. Deze begrippen zijn ook richtinggevend voor de manier waarop de VLOR zijn advies formuleert.

De specifieke invalshoek van waaruit de VLOR dit advies invulling wenst te geven zijn de actuele 'verwachtingen' die vanuit onderwijs ten aanzien van de openbare omroep kunnen worden geformuleerd, dit rekening houdend met de vele uitdagingen waarvoor een eigentijds onderwijsaanbod zich ook zelf geplaatst ziet. Daarbij zal beklemtoond worden dat de uitdagingen waarvoor ons Vlaamse onderwijs staat op heel wat punten sporen met die waarvoor ook de openbare omroep zich geplaatst ziet.

De 'eigenheid' waar in dit advies naar wordt verwezen, houdt in dat de VLOR er van uit gaat dat in het volledige aanbod van de openbare omroep hoe dan ook een educatieve component aanwezig is of dient te zijn. Uitgaande van de maatschappelijke opdracht van de

openbare omroep zoals vastgelegd in de 'gecoördineerde mediadecreten' en de 'Beheersovereenkomst 2002-2006' meent de VLOR dat in de wijze waarop de VRT geacht wordt ernaar te streven de volledige Vlaamse bevolking te bereiken het aspect vorming steeds een centrale plaats moet innemen.

Tot slot wil de VLOR vanuit een meer toekomstgericht scenario ook nog een aantal 'klemtonen' naar voren schuiven die ertoe kunnen bijdragen dat de Vlaamse openbare omroep op een veel prominenter wijze dan nu het geval is, een rol kan opnemen in de manier waarop eigentijds leren concreet gestalte krijgt. Waar de aandacht voor levenslang, levensbreed en levensdiep leren groeiende is en steeds meer maatschappelijke actoren hieraan hun specifieke bijdrage leveren, moet ook nagegaan worden welke sleutelfuncties de openbare omroep in deze context kan of moet waarmaken.

Met de begrippen 'verwachtingen', 'eigenheid' en 'klemtonen' is aldus ook het globale kader aangegeven van waaruit de VLOR met dit advies inspirerend wil zijn ten aanzien van het te voeren parlementaire debat over de rol en de opdracht van de VRT. Na de verkenning van deze drie kaderbegrippen in de luiken 3, 4 en 5 van deze tekst, ronden we in 6 af met een globale aanbeveling die in overweging genomen moet worden, wil dit advies gerealiseerd kunnen worden.

3 Verwachtingen vanuit het huidige onderwijs

3.1 Leren als een menselijke 'basisingesteldheid'

Enkele recente maatschappelijke evoluties kleuren het debat over eigentijds onderwijs en over de plaats die het aspect 'leren' inneemt in de persoonlijke en professionele levenssferen van elk van ons.

- Meer en meer komen we terecht in een informatie- en kennismaatschappij die een steeds grotere flexibiliteit van iedereen vergt, maar dankzij de steeds ruimere verspreiding van de multimedia ook alsmear meer mogelijkheden biedt tot 'anytime, anywhere and anyhow learning'.
- Steeds nadrukkelijker wordt bij iedereen een appèl gedaan op het zich aanmeten van een houding die 'levenslang, levensbreed en levensdiep leren' bevordert, en worden er consequent ook instrumenten ontwikkeld om het informele naast het formele leren te valideren, om eerder/elders verworven competenties in rekening te brengen bij verder studeren, enz.
- Alsmear vaker wordt in onze maatschappij het multimediale als een basissetting aangegrepen om het leren veel meer authentiek, casegebonden, ervaringsgericht en probleemgestuurd te maken, en worden simulaties en expertsystemen ontwikkeld om de betrokkenheid, het doorzicht en de beslissingsvaardigheid van de cursist tijdens het leren te verhogen.

In deze maatschappelijke evoluties komt het aloude besef dat leren een menselijke 'basisingesteldheid' is die altijd en overal, en onder alle omstandigheden kan/moet aangesproken worden opnieuw heel nadrukkelijk aan de oppervlakte. Hoe sterk we ook ons best zouden doen, voor mensen geldt dat we ons niet kunnen overgeven aan een toestand van niet-leren. Recent onderzoek toont trouwens aan dat er zich zelfs tijdens onze slaap allerlei mentale processen voordoen die ons leren ten goede komen.

Nog los daarvan stellen we vast dat bewustzijn en aandacht ons begeisteren met een onafgebroken 'zin' tot ontdekken, doorzien en begrijpen. Eigenschappen waarop natuurlijk ook de multimedia volop inspelen. Zo bijvoorbeeld enten zij hierop hun voortdurende zoeken naar interactieve formats, want hoe steviger het appèl dat zij kunnen doen op de directe betrokkenheid van hun 'klanten' hoe groter ook het beklivende effect van de hele onderneming.

3.2 'Samplen' als middel tot betekenisgeving

Dit laatste brengt ons meteen ook bij enkele specifieke uitdagingen waarvoor aanbieders van multimediale producten, en meer in het bijzonder omroepen uit de openbare en de commerciële sfeer zich geplaatst zien. Naarmate er meer zenders via kabel, satelliet of multimedia-pc de huiskamer binnenkomen neemt ook de neiging bij de potentiële afnemers toe tot ongebreideld 'zappen'.

De vluchtigheid van alles wat via multimediale kanalen wordt aangeboden, neemt spreekwoordelijke proporties aan, en dus neemt ook de noodzaak toe om via 'teasers', 'previews', 'cliffhangers' enz. voortdurend opnieuw prikkels in te bouwen en aldus aandacht te vragen voor al het sensationele in het eigen aanbod. Inmiddels is deze aanpak uitgegroeid tot het creëren van heuse 'vertakkingen' van complementaire, via verschillende media aangeboden vooraankondigingen van producten of programma's die naar elkaar verwijzen, en tegelijk elk toch maar een deel van de 'waarheid' verklappen. Wie de 'volle' waarheid wil kennen moet zich in laten kapselen in een spinnenweb van verwijzingen dat uiteindelijk zal leiden naar het éne, echte theater waar het authentieke verhaal in zijn volle omvang zal worden opgevoerd.

Tegenover dit onophoudelijke en nadrukkelijke hengelen naar de interesse van alsmaar weer wegzappende klanten, staat een ander, voor ons veel interessanter fenomeen. Naarmate dergelijke afnemers of klanten zich meer thuis voelen in hun rol van multimediale zappers, wordt ook alsmaar duidelijker dat de constructie van betekenissen over de werkelijkheid voorwerp is geworden van 'sampling'. In vergelijking met de 'beginjaren' van film, documentaire, soap, nieuws, enz. komen we meer en meer tot de vaststelling dat de huidige generaties kijkers niet echt meer gediend zijn met 'afgeronde' verhalen die van-begin-tot-einde en los-van-elkaar verteld worden.

We zijn al veel langer doordrongen van het feit dat 'alle grote verhalen' hebben afgedaan, maar ook de vele 'kleine verhalen' die honderduit verteld worden in de media werken ons soms flink op de zenuwen. Als eigentijdse verhalenverslinders stellen wij al zappend het liefste onze eigen verhalen samen, nu eens hier, dan weer daar betekenissen mee graaiend. Het heen-en-weer zappend bekijken van meerdere films en reportages is geen uitzondering meer, want de luxe van het kunnen gedijen in een overaanbod in combinatie met de kostbaarheid van onze 'kwaliteitstijd' zorgt ervoor dat we voortdurend aan het woekeren zijn met betekenisgeving. Vooral jongeren zijn hier uitermate bedreven in want terwijl ze hun schoolopdracht maken aan de computer, rollen de MSN-boodschappen aan-en-af, staat de tv aan, luisteren ze naar muziek en ligt ook hun gsm binnen handbereik.

De toekomst is multimediaal, port aan tot het aangaan van multifunctionele connecties met de werkelijkheid en nodigt voortdurend ook uit om alert te zijn bij de multifactoriële betekenisgeving bij de eigen omgang met die werkelijkheid.

3.3 Investeren in minimale 'basisvoorzieningen' voor iedereen

Waar we ons cultuurfilosofisch kunnen bezinnen over de vermeende effecten op de persoonlijkheidsvorming van de bemiddelde rol die de multimedia blijken op te nemen bij het in relatie treden met de werkelijkheid, blijft het tegelijk zeer de vraag of de geschetste ontwikkelingen gelijk opgaan voor iedereen, dan wel of ze eerder beperkt toegankelijk blijven voor diegenen die zich telkens weer de nieuwste technische snuffjes kunnen veroorloven. Computers, gsm's, spelconsoles enz. hebben alle maar een beperkte duurzaamheidswaarde, dus moeten diegenen die mee willen zijn er ook in slagen hun multimediale 'tools' regelmatig te vernieuwen. Dat is lang niet voor iedereen een evidentie, dus is het belangrijk oog te hebben voor alle mogelijke drempels die een multimediale betrokkenheid op de werkelijkheid met zich mee kan brengen.

Als het multimediale inderdaad meer en meer gezien wordt als een basissetting die iedereen optimaal toegang moet geven tot leerfaciliteiten, dan moeten we ons meteen ook afvragen welke 'basisvoorzieningen' er in maatschappelijk opzicht voor iedereen beschikbaar moeten worden gesteld. Zo kan er bijv. bewust geopteerd worden voor een openbare omroep als een laagdrempelige multimediaal 'platform' dat iedere burger moet bereiken en aldus ook iedereen extra vensters op de werkelijkheid moet bieden. Vensters die het mogelijk maken zich te informeren over de werkelijkheid, maar ook te communiceren met dienstverlenende instanties; vensters die aansporen tot interactie en betrokkenheid, tot participatie en medeverantwoordelijkheid. Als zo'n platform inderdaad als 'standaard' wordt gezien, dan moeten daartoe ook de nodige inspanningen geleverd worden om iedereen er daadwerkelijk de toegang toe te verzekeren.

Daarbij is het belangrijk ook oog te hebben voor de invulling die gegeven wordt aan deze basisvoorzieningen. Gaat het erom iedereen de mogelijkheid te bieden om alsmat opnieuw kennis te maken met het-nieuwste-van-het-nieuwste op gebied van technologische snuffjes en aldus de markt de kans te geven zichzelf nog meer aan te prijzen dan nu al het geval is? Of moet zo'n platform er veeleer op gericht zijn de gebruiker mogelijkheden te bieden om op een meer interactieve, zelfgestuurde wijze om te gaan met informatiebronnen los van hun technologische 'dragers'?

Vanuit een maatschappelijke bekommernis alle mensen optimale leeransen te bieden is het tweede scenario het meest wenselijk en ook het meest realistisch van opzet. Meteen is ook duidelijk dat een openbare omroep daarbij een prominente rol op zich kan nemen. Enerzijds dient hij ervoor garant te staan het nieuws op objectieve en accurate wijze te verslaan, door in het spoor van een nieuwszender als CNN 'breaking news' te brengen. Wanneer actuele gebeurtenissen daartoe nopen worden de gewone uitzendingen opgeschort en worden 'live' en 'on-the-spot' nieuwsflashes gemaakt om iedereen op de hoogte te brengen. Anderzijds zal diezelfde openbare omroep op tal van manieren ook achtergrondinformatie aanbieden en duidingsprogramma's brengen.

Op deze manier beschikt die omroep ook over een alsmat aangroeiend archief van beeld- en geluidsmateriaal waarmee men het verleden concreet kan documenteren en 'reconstrueren'. Zo biedt het duidingsprogramma 'Voor de dag' van Radio 1 via zijn website op dit ogenblik audio-fragmenten aan die zijn 15-jarige bestaan illustreren en tastbaar maken. Alle ooit gemaakte informatiebronnen 'zijn' er gewoon, en ze kunnen via allerlei platforms ook beschikbaar worden gemaakt voor alle geïnteresseerden. Dankzij zijn jarenlange inzet beschikt de Vlaamse openbare omroep aldus over een enorm reservoir aan 'cultureel kapitaal' dat hij het liefst gratis en onbeperkt ter beschikking dient te stellen aan alle belangstellenden. Vragen inzake copyright en bescherming van de privacy zijn hier natuurlijk aan de orde. Maar allerlei experimenten wijzen erop dat er in toenemende mate wordt

gezocht naar mogelijkheden voor het vrijer ter beschikking stellen van alle materialen. Zo wil de BBC experimenteren met het via internet downloadbaar maken van de uitzendingen van de voorbije dagen. Ook internetbrowsers als Google leggen zich toe op de ontwikkeling van aparte zoeksystemen om vrij beschikbare video- en audiomaterialen gericht op te sporen. Het lijkt geen twijfel dat in de nabije toekomst het bestaande multimediale cultureel kapitaal gemakkelijker toegankelijk zal worden gemaakt, dus is het aan de openbare omroep om te verkennen op welke manieren ook hij daarin zijn specifieke rol kan opnemen om op zijn beurt ook zijn alsmaar aangroeiende archief aan kwaliteitsvolle producten eveneens ter beschikking te stellen van zoveel mogelijk belangstellenden.

3.4 Zonder 'belerend' te zijn, toch leerprikkels geven

Waar momenteel het debat over interactieve, digitale televisie volop aan de gang is, moeten we vaststellen dat commerciële zenders de platformfuncties die ze willen aanbieden vooral toespitsen op de succesverhalen die ze nu al schrijven. Afgaand op hun persmededelingen kunnen we in programma's als 'Temptation Island' straks mee beslissen wie-het-met-wie mag of moet aanleggen en worden we als kijkers aldus gesterkt in het gevoel dat we de plot mee regisseren. Echt vernieuwend is deze invulling van het concept evenwel niet, dus is het voor de openbare omroep zeer de vraag hoe hij vanuit zijn maatschappelijke opdracht deze platformfuncties wel op een vernieuwende manier kan inzetten.

Daarbij moet alvast ook rekening worden gehouden met de vaststelling dat 'thematische' programma's een wezenlijke impact hebben op attitudevorming, waardebeleving en persoonlijke keuzeprocessen. Dit lezen we ondermeer af uit de toenemende populariteit van een opleiding als diergeneeskunde naar aanleiding van docusoaps als 'Dieren in Nesten', 'Dierenkliniek', enz. Maar ook een fictiereeks als 'Kinderen van Dewindt' blijkt zich mogelijk te vertalen in een positief effect op de beeldvorming inzake het ondernemersschap. De manier waarop beroepen in docusoaps en docudrama's in beeld worden gebracht is dus veelbetekenend voor het globale imago dat ze uitstralen.

Dit illustreert de kracht van multimedia, maar roept ook op tot zorgvuldigheid. Zo balanceert een reeks als 'Het leven zoals het is in het OCMW' op het slappe koord waar ze op een gemoedelijke wijze wil illustreren hoeveel invoelingsvermogen het al bij al vergt om zich bijv. als maatschappelijk werker te ontfermen over een veelheid aan desperate cliënten. De inzet en het geduld die deze personen aan de dag leggen, krijgen immers een andere inkleuring wanneer op zekere momenten ook stukjes teamoverleg worden gefilmd en er 'over' de cliënten wordt gepraat. Voorbijgaand aan de vraag of het moreel valt te verantwoorden om dit laatste ook echt uit te zenden, krijgt het opgebouwde imago plots een verontrustende 'diepgang' die helaas niet meer geduid wordt omdat het gekozen 'format' dat niet toelaat.

Hetzelfde gaat ook op voor een reeks als 'Het leven zoals het is:16+' waarin jongeren in volle adolescentie gevolgd worden tijdens hun schooltijd. Ze blijken er vooral bezig te zijn met het verzinnen van nieuwe manieren om te spijbelen, met het maken van schoolradio, met het elkaar niet of wel zien zitten en het elkaar willen versieren. In de marge van deze jongerenverhalen krijgen we ook volop beelden aangereikt uit de directie- en de lerarenkamers, maar ook deze beelden worden nauwelijks gekaderd. We volgen een interim-directeur die er weinig van bakt, we constateren de verslagenheid onder de leraren wanneer één van hen moet opstappen omdat een andere collega terugkomt, enz. Allemaal flarden van verhalen die zeer te denken geven over de 'toestanden' die zich voor kunnen doen in onderwijs, flarden die helaas niet worden geduid en aldus geen ruimte laten om ook echt iets te weten te komen over de beroepsijver en –eer die de betrokkenen aan de dag leggen.

Natuurlijk speelt het gekozen format volop in op de hierboven reeds besproken neiging tot sampling bij zappende multimedieagebruikers, en op hun allergie tot het gewoon aangereikt krijgen van betekenissen, maar de onderliggende impact die uit kan gaan van de gekozen aanpak op het globale imago van een beroep noopt tot nadenken over de gekozen invalshoeken. Zoals in 'Kinderen van Dewindt' de thema's bedrijfsleiding en ondernemersschap op een complexe manier in beeld wordt gebracht via het wedervaren van een familie waarvan iedereen zich op één of andere manier in zaken waagt, zou ook in reeksen als 'Het leven zoals het is in het OCMW' en 'Het leven zoals het is:16+' bewust geopteerd kunnen worden voor een andere, meer diepgravende invalshoek waarbij het OCMW-teamoverleg of het werken als team binnen een school wél de centrale kapstukken worden. Ongetwijfeld worden de verhalen dan complexer, de afwegingen die gemaakt moeten worden genuanceerder en de morele dilemma's waarvoor de betrokken teamleden komen te staan veel tastbaarder.

Maar ook dat kan boeiende televisie opleveren, en meteen biedt dit ook volop kansen om op een eerlijker manier de cultuur weer te geven waarin onderwijzensen gedijen. Waar nu te gemakkelijk en te vaak de invalshoek gekozen wordt van jongeren die de school als saai, moeilijk en vrijheidsberovend ervaren, is het dringend nodig ook aandacht te besteden aan: 'Het leren zoals het is'. Het beeld van de schoolbanken waarin jongeren zich oeverloos vervelen, stil moeten zitten en vooral goed moeten luisteren, eindeloze reeksen oefeningen moeten maken om de stof erin te slijpen, enz. is een cliché dat eindelijk maar eens doorprikt moet worden. Helaas wordt het op dit ogenblik veeleer telkens weer bevestigd in de verhalen over onderwijs in de media. Wie op zondagmiddag naar 'Radio Donna' luistert waar studerende kinderen en jongeren heel vaak hun 'top 3-hits' kunnen doorbellen, krijgt van de presentator steevast uitspraken te horen over hoe moeilijk dit of dat vak wel te 'blokken' is, en hoeveel 'moed' daarvoor wel niet nodig is. Dat leren ook uitdagend, spannend en motiverend kan zijn, komt vrijwel nooit ter sprake.

3.5 Onderwijsverstrekkers als bondgenoten

Toch zijn juist dit de sleutelwoorden die in onderwijs meer en meer gangbaar zijn geworden bij het invulling geven aan eigentijds onderwijs. Er wordt immers volop geëxperimenteerd met methodieken en werkvormen die het mogelijk maken:

- de 'omslag' te realiseren van kennisoverdracht naar kennisconstructie door middel van het aanbieden van leersituaties die uitnodigen tot open, authentiek, gesitueerd, casegebonden en/of probleemgestuurd leren;
- de verantwoordelijkheid voor het leren veel meer bij de lerenden zelf te leggen door consequent een appèl te doen op hun competentie tot actief, zelfgestuurd en samenwerkend leren;
- leergemeenschappen te creëren waarbij leraren veel meer als 'coaches' van groepen lerenden optreden en leermiddelen allerhande in de vorm van 'open leerlandschappen' worden aangeboden.

Ook in onderwijs wordt dus gesleuteld aan formats die veel meer uitnodigen tot interactiviteit en aldus ook de constructie van betekenis nadrukkelijker in handen van de lerenden zelf geeft. Diezelfde bekommernis vinden we trouwens ook terug in de wijze waarop de huidige generaties leraren worden opgeleid. In het beroepsprofiel van de leraar is deze persoon niet enkel meer een inhoudelijk expert in bepaalde vakken of op bepaalde leergebieden. Naast begeleider, opvoeder, organisator en innovator-onderzoeker is hij bovendien ook een actieve

cultuurparticipant die in staat is om jongeren te helpen om op hun beurt uit te groeien tot kritisch-creatieve participanten in het maatschappelijke gebeuren.

Daartoe beschikt die leraar over eigentijdse 'hefbomen' zoals:

- de vakoverschrijdende eindtermen 'leren leren', 'sociale vaardigheden' en 'burgerzin' die in alle onderwijsleercontexten dienen aangesproken te worden omdat het gaat over algemene sleutelcompetenties die kinderen en jongeren voorbereiden op het opnemen van een actieve, betrokken rol in de samenleving;
- een set 'activerende' werkvormen of methodieken die jongeren consequent uitdagen tot het inzetten van hun onderzoeks- en reflectiecompetentie, en waarin informatie- en kennisconstructievaardigheden via het opzoeken, het verwerken, het evalueren en het presenteren van gegevens en inzichten een centrale plaats innemen.

We kunnen dan ook stellen dat in eigentijds onderwijs dezelfde basisbekommernissen spelen als bij de openbare omroep. Waar het in onderwijs zo is dat er gesleuteld wordt aan leercontexten die jongeren veel meer als eerste verantwoordelijken voor hun leren willen aanspreken, zorgt de vluchtigheid van en het overaanbod in de media ervoor dat een openbare omroep - net als alle andere omroepen - het aan zichzelf verplicht is te zoeken naar formats die een hogere betrokkenheid garanderen. Zeker voor de openbare omroep spelen dezelfde basisinsteken daarbij een cruciale rol, namelijk: motiveren, stimuleren, activeren en het aanzetten tot een kritisch-creatieve houding. Daarbij is het belangrijk te opteren voor een speelse, ervaringsgerichte benadering die niet overdondert maar juist uitnodigt tot het mee 'opgaan' in het gebeuren.

Dat is bijv. het geval in een programma als 'Vriend of Vijand' waarbij een bordspel op locatie wordt gespeeld en waarbij de drie deelnemers als team dienen te ageren, maar iedere speler ook het risico loopt af te vallen aan het einde van de aflevering. Het zoeken naar oplossingen voor de uitdagingen waarvoor de spelers alleen of in groep geplaatst worden, roept aardig wat spanning op. Als 'game' is dit spel evenwel weinig gesofisticeerd en maakt het nergens gebruik van technische tools, maar het voldoet wel aan het richtinggevende uitgangspunt dat de verantwoordelijkheid voor alle te zetten stappen en te nemen beslissingen bij de spelers zelf ligt, en dat je als kijker mee wil beslissen over de aan de orde zijnde dilemma's.

Hetzelfde uitgangspunt wordt ook in tal van andere programma's op efficiënte manier ingezet. In een reisprogramma als 'Vlaanderen Vakantieland' bijv. wordt er via een aantal vaste 'reisbegeleiders' telkens weer een appèl gedaan op de zin naar exploreren en ontdekken, op het aan de weet willen komen en het in alle rust kunnen genieten. Op deze manier wordt de kijker op sleeptouw genomen naar allerlei ongekende locaties, en krijgt hij tussen de reportages door en via de generiek ook de nodige informatie mee om er ook zelf op uit te trekken. Ook het culturele magazine 'Republica' trekt dezelfde kaart, en wil de kijker aldus op speeltouw nemen. Zelfs het wetenschappelijke magazine 'Overleven' tracht meer en meer de menselijke kant van wetenschappelijke ontdekkingen te vertellen, door de wetenschappers als personen op de voorgrond te plaatsen en de stappen die hen tot relevante inzichten hebben gebracht één na één in kaart te brengen.

Maar precies op dit punt dreigen de programmamakers te verglijden in een te nadrukkelijke didactische aanpak die afbreuk doet aan het meer eigentijdse leren dat gekenmerkt wordt door gelaagdheid en het veel meer zelf kunnen uitstippelen van leerroutes. Dit laatste wordt goed geïllustreerd aan de hand van 'webgebaseerde' leermiddelen. Bij de constructie daarvan gaat men ervan uit dat alle informatie aanwezig moet worden gesteld binnen de ruimte van één scherm zodat de gebruiker niet omhoog of omlaag, naar rechts of naar links hoeft te 'scrollen'. In plaats van alle informatie lineair te moeten doornemen en aldus het

risico te lopen ergens 'onderweg' zijn belangstelling te verliezen, vertoont een gebruiker veelal de neiging de informatie op een pagina te 'scannen' of te 'screenen' en zal hij heel snel doorklikken naar onderliggende of aan deze pagina gekoppelde informatiebronnen. Doordat aldus de informatie kort gehouden wordt en heel wat doorklikmogelijkheden naar onderliggende informatiebronnen of -pagina's aanwezig zijn, kan de gebruiker een eigen leerroute samenstellen. Belangrijk is daarbij wel dat de afgelegde route ook visueel aanwezig blijft in de vorm van een 'pad' (bijv. 'Griekenland > geschiedenis > 3^e eeuw > cultuur > ...') zodat op ieder ogenblik naar elk van de bovenliggende niveaus kan worden teruggeklikt.

Dezelfde meerlagigheid kan ook in een multimediale platformcontext worden ingebouwd, bijv. in de vorm van allerlei 'informatieschillen' die om een programma zitten gewikkeld. Wanneer op televisie een reportage wordt uitgezonden kan de kijker op deze manier simultaan extra informatieschermen openen die de mogelijkheid bieden om uitleg te krijgen bij moeilijke of nieuwe begrippen, om bij bepaalde passages extra duiding of achtergrond uit te vlooien, enz. Andere informatieschillen kunnen links bevatten naar het internet of naar andere audiovisuele materialen die op het platform beschikbaar zijn over hetzelfde of aanverwante onderwerpen. Of er worden adressen gegeven van gespecialiseerde centra of instellingen waar belangstellenden met hun vragen terecht kunnen. Via het platform wordt het aldus mogelijk om op een geïntegreerde, gemakkelijk toegankelijke maar niettemin meerlagige manier kennis te nemen van alle beschikbare informatie.

En natuurlijk zien we ook in onderwijs bij de introductie van elektronische leerplatformen gelijkaardige evoluties plaatsgrijpen, die erop gericht zijn de studenten veel meer aan te zetten tot actief, zelfgestuurd leren waarbij multimediale leermiddelen een belangrijke katalysator vormen. Er wordt op dit ogenblik volop geëxperimenteerd met dergelijke leerplatformen, maar vaak ontbreekt het nog aan goede 'content' om de leerprocessen echt aan op te hangen. Vandaar ook dat er momenteel gesleuteld wordt aan databanken die het mogelijk maken om leermiddelen die vrij toegankelijk zijn ook echt uitwisselbaar en aanspreekbaar te maken vanuit zoveel mogelijk leerplatformen. Daartoe worden 'standaarden' ontwikkeld. Als ook het platform van de openbare omroep op dezelfde manier aanspreekbaar wordt vanuit de momenteel in gebruik zijnde leerplatformen, zullen onderwijsverstrekkers ook gretige afnemers worden van de door dat platform ter beschikking gestelde informatiebronnen.

3.6 De openbare omroep als bondgenoot

Maar ook de omgekeerde beweging moet gemaakt worden, want ook in onderwijsmiddelen worden met regelmaat heel wat middelen uitgetrokken om schitterende multimediale concepten uit te werken die voorzien in specifieke noden of een stuk onderwijsvernieuwing willen helpen realiseren. Ook de aldus ontwikkelde materialen kunnen bredere doelen dienen, dan enkel die van onderwijs.

Zo werd er een paar jaar terug een video gemaakt onder de titel: 'Ik heet niet d/bom' met de bedoeling het thema dyslexie ruimer bespreekbaar te maken in onderwijskringen. De video ging ook vergezeld van een sensibiliseringsmap om de schoolteamleden verder te informeren. De door Stijn Coninckx gemaakte video werd ook in 'Koppen' uitgezonden en zorgde aldus voor een ruimere sensibilisering. Zo ook grepen nieuwsdiensten het in het kader van het Thomas-project van de Katholieke Universiteit Leuven ontwikkelde materiaal aan om duiding te geven bij de nieuwsfeiten rond het recente overlijden van de paus. Thomas staat voor 'Theologie, onderwijs en multimedia: Actieve samenwerking', en is erop

gericht projecten te lanceren die een actieve en interactieve samenwerking creëren tussen alle leerkrachten die betrokken zijn bij geloofsopvoeding.

Zulke wisselwerking kan trouwens ook ruimere proporties aannemen. Zo lanceerde de Duitse openbare omroep ZDF naar aanleiding van de opening van het nieuwe Holocaustmonument op zijn website een virtuele wandeling door dit monument. En momenteel toert er ook een theatergezelschap door de Europese landen dat de oorlogstoestanden in ex-Joegoslavië aangrijpt om mensen uit verschillende bevolkingsgroepen die elkaar uit het oog verloren hebben, opnieuw bijeen te brengen. Via dagboekbrieven die eerder over het internet werden gepost wordt de problematiek helder aangekaart, en naast de voorstelling is er ook een meereizende internetbus die het maken van dergelijke dagboekbrieven ondersteunt en ook informatie wil verstrekken aan alle belangstellenden. Scholen kunnen ook gebruik maken van een speciaal ontwikkeld didactisch pakket.

Dankzij deze vormen van wisselwerking wordt een multifunctioneel gebruik van de ontwikkelde materialen en leermiddelen mogelijk. Wanneer ze ontwikkeld zijn kunnen deze materialen gemakkelijk hergebruikt worden, en kunnen de leermiddelen ook aangegrepen worden als zeer actuele concretisering van vakinhouden die in het kader val allerlei vakspecifieke eindtermen gerealiseerd moeten worden. Hoe meer er gewerkt wordt via platformen die als 'informatiedraaischijven' dienst doen, hoe gemakkelijker het voor onderwijzers ook zal worden om die illustraties op te sporen die de te behandelen onderwerpen ook echt kunnen helpen kaderen met multimediale materialen. Waar leraren tot hiertoe altijd weer de alertheid moesten hebben om hun videorecorder in te schakelen of ze zagen de beoogde reportage aan hun neus voorbij gaan, moet het in de toekomst mogelijk worden om via een platform te kiezen uit een waaier aan materialen om mee aan de slag te gaan.

Daarbij is het duidelijk dat dergelijke materialen van zeer diverse aanbieders afkomstig kunnen zijn, zoals bijv. kunstenaars, belangengroepen, de overheid, wetenschappelijke instituten, onderwijsontwikkelaars enz. Het komt er dan ook op aan platforms te ontwikkelen waar dergelijke materialen daadwerkelijk toegankelijk en/of uitwisselbaar worden gemaakt. Zoals boven al aangegeven is de openbare omroep zo mogelijk het meest geschikt om zo'n platform maatschappijbreed aan te bieden.

3.7 Enkele concrete verwachtingen

Aansluitend op het voorgaande willen we dit onderdeel over de 'verwachtingen vanuit het huidige onderwijs' ten aanzien van de openbare omroep afronden met enkele concrete aandachtspunten.

- In de media is het dringend nodig de algemene beeldvorming over onderwijs en leren bij te stellen. Dat kan waarschijnlijk het beste door ook het leren zelf te thematiseren, en niet zoals nu al te vaak het geval is de meer bedenkelijke aspecten van onderwijs (bv. geweld op school, balende jongeren, liefjes, saaie leraren, ...). Onderwijs in actie dus, leren als een spannende, uitdagende bezigheid waarbij de betrokkenen zo gedreven aan de slag zijn dat ze zichzelf erbij vergeten.
- Terwijl het bij programma's over maatschappelijk gevoelig liggende thema's regel lijkt dat kijkers worden doorverwezen naar hulplijnen, hulpverleningsinstanties en zelfhulpgroepen, moet er in een open leercultuur ook consequent worden doorverwezen

naar concrete gelegenheden voor ‘verder leren’, naar studieadviesverleners, naar bestaande open content-leerplatformen, e.d.

- Aangezien ook bij onderwijs in toenemende mate gesleuteld wordt aan de ontwikkeling van multimediale leermiddelen, is er vanuit onderwijs aan de openbare omroep ook duidelijk een vraag om bereidheid tot uitwisseling op gebied van deskundigheid. Het ontwerpen van multimediale content vergt naast een doordachte didactische aanpak ook ervaring met ontwerpprincipes en regie; deskundigheden die complementair zijn, maar tegelijk ook kunnen helpen zorgen voor ‘kruisbestuiving’ tussen onderwijs en openbare omroep. En aangezien het ontwikkelen van multimediale materialen een dure zaak is, is samenwerking wenselijk.

4 Eigenheid van de openbare omroep

Tot hiertoe hebben we het voornamelijk gehad over de mogelijkheden van de openbare omroep tot het inbouwen van stimulansen of prikkels tot leren, mogelijkheden die nog veel sterker uitgespeeld kunnen worden in een platformcontext. Dit laatste is op dit ogenblik wel nog in volle ontwikkeling, net zoals trouwens ook het werken met multimediale ‘content’ op elektronische leerplatformen in onderwijscontexten. Tegelijk is het met het oog op de uitwerking van dit advies ook nodig om even terug te gaan naar vroegere jaren toen de instructieve en educatieve functies van de openbare omroep veel sterker in de verf werden gezet.

Voor de komst van de commerciële zenders was het zo dat de openbare omroep zichzelf inderdaad omschreef als ‘Instructieve Omroep’ en o.a. een ‘Dienst Volwassenenvorming’ en een afdeling ‘Schoolradio en –televisie’ onder zijn hoede had. Veelbetekenend in dit kader zijn bijv. volgende uitspraken van VRT-journalist Siegfried Bracke: “De openbare omroep heeft vele jaren lang tevergeefs getracht het volk te verheffen. Terwijl de toenmalige BRT hoogdravende en bloedserieuze programma’s uitzond, keek iedereen naar de Nederlandse televisie. Dat we VTM achterna hollen en teveel focussen op kijkcijfers? Luister, wij maken televisie met belastinggeld. Is het dan niet logisch dat we voor zoveel mogelijk mensen een return op die investering bieden?”¹

Een citaat dat de vraag naar de ‘eigenheid’ van de openbare omroep scherp stelt. Welke doelen dient de openbare omroep op vandaag na te streven op educatief en instructief vlak?

4.1 Enkele cijfers uit het ‘Jaarverslag 2003’ van de VRT

In het ‘Jaarverslag 2003’² van de VRT lezen we dat openbare televisie met zijn educatieve programma’s gemiddeld 10 % van de bevolking dient te bereiken. De al jaren groeiende trend in de bereikcijfers wat betreft de educatieve programmatie ligt in het jaar 2003 boven de 30%, dus wordt er in het verslag van uit gegaan dat de doelstelling ruimschoots is gehaald.

¹ Vlaams Informatiecentrum over Land- en Tuinbouw, ‘Moet landbouw positiever in de media?’, 17 maart 2003, url: <http://www.vilt.be/gevilt/detail.phtml?id=441>.

² Voor het meest recente jaarverslag van de VRT, zie: <http://www.vrt.be> onder de link ‘documenten’.

Naast het populair-wetenschappelijke programma 'Hoe?Zo!' droeg ook het uitgebreide aanbod aan documentaires zoals 'Overleven', 'Rare Streken', 'Half uur Natuur', 'Histories', 'Het Derde Oog', 'Dieren in nesten' bij aan dit succes. Daarnaast worden ook kook-, tuin- en woonprogramma's onder de noemer educatie opgevoerd.

Wat we uit deze opsomming aflezen is dat een brede waaier aan programma's het etiket 'educatief' mee krijgt. Ongetwijfeld zal ook de recent uitgezonden 'Geschiedenisshow' in dezelfde rij worden ondergebracht. Duidelijk wordt dan ook dat na de afschaffing van de afdeling 'Radio- en schooltelevisie' en de 'Dienst Volwassenenvorming' de openbare omroep veeleer kiest voor een impliciet educatieve aanpak waarbij een heel breed gamma van programma's onder die noemer kunnen worden gebracht.

Opvallend daarbij is wel dat in programma's als de 'Geschiedenisshow' die net iets nadrukkelijker getuigen van een educatieve insteek helaas wordt teruggevallen op een 'verouderde' didactiek waarbij het traceren van jaartallen, namen en voorvallen het voortouw nemen. Hetzelfde is ook het geval in een spelprogramma als 'Hij/Zij' waarin een panel van vrouwen en een panel van mannen op basis van hun intuïtie de juistheid of onjuistheid van uitspraken over het andere of het eigen geslacht mogen beargumenteren om vervolgens telkens de juiste wetenschappelijke feiten te vernemen die de uitspraak kracht bij zetten of ontkrachten. Educatief, maar voor alles gezellig!

Of moeten we ervan uitgaan dat de openbare omroep op deze manier op speelse wijze instructief wil zijn; kennis wil bijbrengen aan de hand van de vele wetenschappelijke gegevens die voortdurend op ons af komen. Even instructief wellicht als 'De leeuwenkuil' waar twee panels het tegen elkaar opnemen om de pro's en de contra's van een maatschappelijk relevante stelling in de verf te zetten, en de kijker via televoting moet beslissen welk panel het heeft gehaald. Het minste wat hierover gezegd kan worden is dat het gekozen format zorgde voor heel wat ruis in het beoordelen van de effectiviteit van de aangebrachte argumenten en dat het oordeel van de kijker geenszins weergaf hoe het debat was gelopen. Wat meteen ook illustreert dat het helemaal niet gemakkelijk is om duiding te verpakken in formats die overduidelijk het spelelement centraal stellen.

Dat brengt ons bij de vraag of er in de uitwerking van de formats waarvoor een openbare omroep kiest niet altijd ook aandacht moet zijn voor de educatieve component die erin vervat zit. Zet de manier waarop het programma is geconcipeerd de kijkers daadwerkelijk nog aan tot kritisch-creatieve reflectie? Zijn er concrete openingen in verwerkt die op zijn minst nog een appèl doen op het zich vormen van een eigen mening? Biedt de gekozen aanpak nog voldoende mogelijkheden tot woord en wederwoord?

Trouwens, de manier waarop tussendoor gesleuteld is aan het format van 'De Leeuwenkuil' illustreert dat de makers ervan ook worstelden met deze vraag. Aanvankelijk diende in de laatste gespreksronde gestemd te worden op één van beide panels en niet langer op de individuele leden uit ieder panel, later werd er een onafhankelijke deskundige toegevoegd die de kwaliteit van de inbreng aan beide kanten diende te wegen. Ook Tony Mary³, gedelegeerd bestuurder van de Vlaamse openbare omroep, gaf in een recent interview indirect aan dat de educatieve component wel degelijk meespeelt in de beoordeling van programma's als hij stelt dat het spelprogramma: 'Als je haar maar goed zit' een 'uitschuiver' is die niet voor herhaling vatbaar is; de manier waarop de panelleden in dat programma dienden te raden naar de mening van de gemiddelde Vlaming, had dan ook niets instructiefs en educatiefs.

³ 'Mag de openbare omroep nog amuseren?' *In: De Standaard*, 30 maart 2005.

4.2 De opdrachtverklaring van de openbare omroep

Dat er 'omroepbreed' een educatieve component verankerd dient te zitten in de volledige programmatie van de openbare omroep lezen we ook af uit zijn opdrachtverklaring. In § 3 van art. 8 uit de 'Gecoördineerde Mediadecreten'⁴ lezen we immers:

"De programma's moeten bijdragen tot de verdere ontwikkeling van de identiteit en de diversiteit van de Vlaamse cultuur en van de democratische en verdraagzame samenleving. De VRT moet via de programma's bijdragen tot een onafhankelijke, objectieve en pluralistische opinievorming in Vlaanderen. Daarom moet hij streven naar een leidinggevende rol op gebied van informatie en cultuur."

In § 2 uit art. 2 in de 'Beheersovereenkomst 2002-2006'⁵ lezen we over de "ethische kwaliteit" van het programma-aanbod:

"De omroep moet een factor zijn van sociale binding en de integratie van alle individuen, groepen en gemeenschappen bevorderen. En: '(...) alle informatieve programmaonderdelen dienen onpartijdig en waarheidsgetrouw te zijn."

Deze opdrachtverklaring verduidelijkt niet alleen op welke manier de openbare omroep invulling dient te geven aan zijn informatieve en instructieve opdracht, maar impliceert in wezen ook een 'verruiming' van zijn educatieve opdracht; maant hem aan om ernaar te streven in zijn volledige programmatie een educatieve dimensie in te bouwen die gericht is op het onder sub 3.5 vernoemde 'vormen' van kritisch-creatieve participanten in het maatschappelijke gebeuren.

Waar we vaststellen dat de openbare omroep zijn 'formele' educatieve programmatie op zeker ogenblik aan de kant heeft gezet en enkel nog voorziet in een waaier aan programma's die losjes het stempel educatief krijgen opgedrukt, vraagt de VLOR uitdrukkelijk aandacht voor het informeel leren dat gestalte moet kunnen krijgen dankzij of althans aangesproken zou moeten worden in geheel de programmatie. Waar § 4 in art. 8 van de 'gecoördineerde mediadecreten' stelt dat: 'Om de betrokkenheid van een zo groot mogelijk aantal Vlamingen bij de omroep te realiseren en om de geloofwaardigheid van de openbare omroep veilig te stellen, [...] een voldoende aantal programma's erop gericht [moet] zijn een breed en algemeen publiek te boeien', moeten we ervan uitgaan dat juist deze algemene programma's door een openbare omroep ook aangegrepen moeten worden om een appèl te doen op de kritisch-creatieve participatiezin bij een zo ruim mogelijk publiek. Via dergelijke algemene programma's kan aldus ook de 'zin' om zich vast te bijten in het moeilijker aanbod aan duidingsprogramma's, reportages, documentaires enz. aangesproken worden. Wil de openbare omroep dus zijn opdrachtverklaring recht doen, dan kan hij niet anders dan ervoor zorgen dat een vormende 'dimensie' in al zijn programma's aanwezig is.

4.3 Ankers helpen uitwerpen naar de werkelijkheid

Dit laatste is des te belangrijker omdat - ondanks het heterogener en complexer worden van onze maatschappij - de multimediale context waarin die maatschappij gedijt tegelijk ook zorgt voor een homogenisering in het totale aanbod. Als we alleen al kijken naar het aanbod dat via de kabel de huiskamer binnenkomt, dan komen we tot de vaststelling dat we momenteel bij de dertig zenders ontvangen, maar ook dat het aanbod van het merendeel van de

⁴ Zie: <http://www2.vlaanderen.be/ned/sites/media/wetgeving/wegwijzer.htm>

⁵ Zie: <http://www.vrt.be> onder de link 'documenten'.

televisiezenders een voortdurende 'recycling' is van alsmaar dezelfde programma's. Ook bij themazenders als 'Vitaya', 'National Geographic Channel', 'VijfTV', krijgen kijkers te maken met typeprogramma's die in carrouselvorm herhaald of in talloze varianten hernomen worden.

Wellicht zullen de commerciële digitale platforms die momenteel gelanceerd worden het aantal thema- of doelgroepkanalen exponentieel doen toenemen, maar of de variatie in programma's en zendschema's ook echt rijker en veelzijdiger zal worden, valt nog af te wachten. Het vermoeden is groot dat we ons nog steviger in een 'mozaïekwerkelijkheid' zullen verschansen waarbinnen we zappend alsmaar meer van hetzelfde aan ons voorbij laten trekken. Een exploderende mix van indrukken, sensaties, kicks, want hoe meer zenders naar de aandacht hengelen, hoe schokkender de boodschappen moeten zijn om die aandacht te kunnen capteren.

Het resultaat daarvan is een opgefokt onwerkelijkheidsgevoelen waarin er vrijwel geen rustpunten meer aanwezig zijn. Enkele jaren terug hadden we het reeds over de 'achterbankgeneratie' om te verwijzen naar kinderen en jongeren die dag na dag met de wagen naar de school werden gevoerd en terug opgehaald omdat de straten niet meer veilig genoeg waren om ze er te voet of met de fiets naartoe te laten gaan. Als we afgaan op de media lijkt de cultuur in onze maatschappij meer en meer ook te verworden tot een 'huiskamercultuur' waar niemand nog durft buiten te komen omdat er altijd en overal wel gevaren loeren. De opgeklopte werkelijkheidsroes van de media is er één van voortdurende bedreigingen, want hoe uiteenlopend ook de feiten zijn waarover wordt gerapporteerd, de manier waarop ze samengepropt worden in nieuwsuitzendingen en duidingsmagazines die elkaar daarbij voortdurend ook willen overtroeven, zorgt ervoor dat de mozaïekwerkelijkheid haar kijkers onophoudelijk met salvo's sensationele feiten blijven bestoken.

Dat sommige kijkers er verward, verweesd of afgestompt naar zitten te kijken is niet verwonderlijk; dat de werkelijkheid voor sommigen ineenklapt tot een caleidoscopisch pandemonium waaraan niet te ontkomen valt, is iets dat ons zorgen moet baren. Hoe kunnen we dergelijke 'mentale implosies' immers voorkomen? Hoe slagen we erin kijkers voldoende houvast te geven zodat zij er op hun beurt in slagen om vanuit hun huiskamer ankers uit te gooien naar de werkelijkheid door in die ongebreidelde mix van indrukken toch ook te blijven zoeken naar inzicht, betekenis en persoonlijke betrokkenheid? Midden in het warrelende geheel van indrukken moet een openbare omroep daartoe rustpunten en vluchtheuvels kunnen bieden; plaatsen waar woord en wederwoord gestalte kunnen krijgen.

4.4 De eigen werkelijkheid helpen verkennen

Niet alleen leidt de hierboven beschreven mozaïekwerkelijkheid tot een zich gaandeweg meer en meer verschansen in de woonkamer wegens een opbod aan vermeende bedreigingen, tegelijk lijken diezelfde commerciële media ons voortdurend ook binnen te willen leiden in 'de beste van alle werelden'. Wat de kijker ook maar kan bedenken, het 'is er', en dat niet alleen ... tegelijk wordt altijd en overal de gedachte meegegeven dat het 'through the looking glass' binnen handbereik is van iedereen. Eigenlijk schrijven de media onophoudelijk voor dat het zich als kijker tevreden stellen met wie je bent, wat je hebt, hoe je leeft, enz. een 'worst case scenario' is.

'Als je wil kun je er iets aan doen, dus blijf niet in jouw tranendal zitten', zo luidt de boodschap. De variaties op die boodschap zijn eindeloos: van het aanpassen van je uiterlijk in programma's als 'Beautiful' tot en met het drastisch aanpakken van opvoedingsconflicten

in programma's als 'SuperNanny'. Alles kan anders als de wil er maar is, en de kandidaten bereid zijn hun privacy een tijdlang volledig op te geven.

Voor de durfals en de waaghalzen zijn er natuurlijk ook formats die veel verder gaan, die gericht zijn op het ervaren van de ultieme 'kicks' dankzij het verleggen van persoonlijke, ethische en morele grenzen. Nu eens worden daartoe bekende personen uitgedaagd zoals in 'Stanley's Route' en 'Fear Factor', dan weer worden bereidwillige kijkers opgetrommeld om te participeren in ongekende avonturen zoals in 'Expeditie Robinson' of 'Peking Express'. En natuurlijk zijn er ook hier de relationele beproevingssettings zoals vormgegeven in 'Temptation Island'.

'Wie durft, wint', zo luidt de opvallende boodschap die ten grondslag ligt aan al deze programma's, maar er klinkt meteen ook een minder luid verkondigde schaduwboodschap in door want in alle kickformats is het zo dat in iedere aflevering telkens ook die deelnemer of dat koppel zal afvallen die/dat de opdracht het minst goed heeft volbracht of het minst in de smaak valt van de deelnemers. Of dit keuzeproces wordt in handen gegeven van de kijkers die via sms of televoting kunnen stemmen wie het Big Brother-huis moet verlaten, welke would-be ster de 'Idool'-showcase ontsiert, enz. Blijkbaar beantwoordt deze dubbelmoraal aan een intrinsieke survival-of-the-fittestdrijfveer die we ook bij de openbare omroep aantreffen in programma's als 'Een jaar gratis' en 'Vriend of vijand', en natuurlijk in het prototypische voorbeeld 'De Mol'.

Daartegenover plaatst de openbare omroep, gelukkig maar, ook een aantal programma's die veel meer een appèl doen op de even intrinsieke behoefte aan leren en zelfontplooiing. Zo is er 'Witte Raven' waarin personen zich in een maand tijd geloofwaardig in een voordien onbekend beroep dienen te profileren dankzij professionele hulp en begeleiding. De weg ernaartoe wordt in beeld gebracht, met alle twijfels en onzekerheden vandien, en met als ultieme test een publiek optreden. Verder is er 'Napels zien' waarin deelnemers de kans krijgen een ultieme droom te realiseren. Ook hier wordt het hele proces ernaartoe gedocumenteerd, met als finale het bereikte resultaat dat zich vaak echt wel op de gebieden persoonlijke ontplooiing en maatschappelijke betrokkenheid situeren. In 'Op gelijke voet' is het dan weer een bedrijfsleider die enkele weken lang andere functies opneemt in het eigen bedrijf, en aldus het wel en wee van de betreffende jobs van binnenuit leert kennen.

Kenmerkend voor deze programma's is dat ze vooral de echte mensen en de uitdagingen waarvoor zij zich geplaatst zien in beeld brengen, en aldus ook een realistisch beeld schetsen van de uitdagingen waarvoor de betrokkenen zichzelf geplaatst hebben. In die zin beantwoordt deze benadering ook veel meer aan de maatschappelijke opdracht van een openbare omroep, namelijk de kijkers met hun beide voeten terugplaatsen in de werkelijkheid.

4.5 Diversiteit in aanbod en bereik

We hebben reeds gewezen op de nabije toekomst waar digitale platforms ervoor zullen zorgen dat er heel wat thema- en doelgroepzenders gelanceerd zullen worden die de kijkers nog meer dan nu al het geval is zullen bedienen op hun specifieke verwachtingen. Maar ook in het verleden heeft de openbare omroep zich op andere manieren al heel wat inspanningen getroost om meer doelgroepengericht te kunnen werken. Vooral het radioaanbod is onderwerp geweest van heel wat studie, en dat zorgde voor heel wat herschikkingen in de zender- en programmaprofilering.

Dergelijke inspanningen tot profilering van zenders maakte het mogelijk om specifieke doelgroepen te bereiken en gericht te bedienen, maar qua televisiebereik brengt dit ook met zich mee dat bijv. in de 'Beheersovereenkomst 2002-2006' vastgesteld wordt dat de VRT 24% van het publiek niet bereikt en deze kijkers ook "als niet-prioritair behandelt". Deze prioritering staat haaks op de eerder geciteerde doelstellingen waarbij het de bedoeling moet zijn om een zo breed mogelijk publiek te bereiken.

Bovendien is het zo dat in een 'open leercultuur', waarbij de leeraanspraken van zappende, samplende, betekenisconstruerende kijkers onmogelijk voorspeld kunnen worden, het geenszins valt te verantwoorden het aanbod 'af te sluiten voor' of 'af te stemmen op' welbepaalde 'deelpublieken'. We refereren naar Mark Elchardus, die vaststelde dat de openbare omroep gemakkelijker aansluiting vindt bij jongeren die schoollopen in het algemeen secundair onderwijs, en dat de commerciële zenders meer een appèl doen op jongeren uit technische en beroepsafdelingen. Zo'n vaststelling maakt niet meteen duidelijk hoe, waar en op welke wijze deze jongeren zullen leren. In de mozaïekwerkelijkheid waarin zij vertoeven, passeren alle zenders de revue en dus zijn er voortdurend mogelijkheden om van alles mee te pikken. Kortom, het aandeel van occasioneel en on-the-spot leren mag bij jongeren – net als trouwens ook bij volwassenen – niet worden onderschat.

Om daar maximaal op in te spelen is een breed, weloverwogen en kwalitatief doordacht aanbod noodzakelijk. Levenslang, levensbreed en levensdiep leren krijgt het meeste kansen wanneer de educatieve component in alle programma's verankerd zit, van soap tot discussieprogramma, van documentaire tot nieuwsuitzending. In dat opzicht moet een openbare oproep investeren in het creëren van vormingsmogelijkheden op de meest verscheiden levensdomeinen: persoonlijk net zo goed als sociaal-cultureel, maatschappelijk net zo goed als wetenschappelijk, enz. Door dergelijke vormingsmogelijkheden in wisselende verhoudingen in iedere programmamix aan bod te laten komen kan het educatieve 'bereik' van de openbare omroep gemaximaliseerd worden, ook al is een maximale effectiviteit daarmee nog geen feit.

Teruggrijpend naar de uitspraak van Siegfried Bracke kunnen we dan ook stellen dat 'het volk' willen 'verheffen' niet automatisch hoeft te resulteren in het daadwerkelijk verheffen van iedereen die daar deel van uitmaakt, maar dat mag er tegelijk niet toe leiden dat dan maar verzaakt wordt aan de inspanningsverplichting. Daarbij is het zo dat het kunnen werken via een digitaal platform een aantal extra troeven biedt.

- Terwijl sommige kijkers geen behoefte hebben aan duiding, zullen anderen daar wel nood aan hebben. Bij de énen is er het gevoel dat er te weinig duiding is om echt vooruit te komen, anderen hebben een hekel aan de minste duiding. Eigen aan een platform is evenwel dat de duiding er 'is' en dat iedereen er op eigen initiatief gebruik van kan maken.
- Via het platform kunnen tal van bijkomende troeven of tools aangeboden worden, zoals faciliteiten voor personen die blind of doof zijn. Maar ook voor anderstaligen kunnen er aangepaste ondertitelingen worden aangeboden zodat het bereik van de programma's veel groter wordt en dus ook allochtone 'doelgroepen' gebruik kunnen maken van het aanbod.
- De diversiteit in gebruikte formats om de achterliggende informatie toegankelijk te maken kan er ook voor helpen zorgen dat het breedst mogelijke publiek er aanspreekpunten in kan vinden, en iedereen er aldus ook mogelijkheden vindt die op het eigen lijf zijn geschreven, zodat ze er naargelang van de eigen noden en functionaliteiten ook gemakkelijker mee aan de slag kunnen gaan.

5 Klemtonen voor de toekomst

Onder sub 4 hebben we benadrukt dat de openbare omroep voor de uitdaging staat om omroepbreed een educatieve component op te nemen en te verankeren in zijn aanbod. Dat impliceert dat hij zijn maatschappelijke opdracht moet aftoetsen aan het ruime domein van het informele leren. Daarbij moet hij - waar mogelijk - ook aansturen op het aangaan van samenwerkingsverbanden met relevante maatschappelijke actoren.

Een voorbeeld daarvan is een praatprogramma van een paar jaar terug over gezins- en opvoedingsthema's in samenwerking met de Gezinsbond. Verder terug in de tijd waren er initiatiecurssussen voor het werken met de computer in samenwerking met de VDAB. Talrijk zijn de mogelijke allianties die afgesloten kunnen worden met het oog op het vormgeven van instructieve programma's.

Meer in het bijzonder bepleit de VLOR dat er ook nagedacht wordt over een meer structurele samenwerking met aanbieders van formeel leren. Het ontwikkelen van kwalitatief hoogstaande multimediale leermiddelen is een dure aangelegenheid voor onderwijsverstrekkers, dus is het voor een samenleving die bij haar burgers onder andere met behulp van elektronische leerplatforms het levenslang, levensbreed en levensdiep leren wil aanwakkeren, van vitaal belang de expertise die op het vlak van het ontwikkelen van multimediale content aanwezig is bij haar openbare omroep optimaal te benutten bij het ontwikkelen van onderwijsleermiddelen.

De consequenties van het stimuleren van allianties tussen de openbare omroep en onderwijsverstrekkers kunnen echter nog veel verder gaan. Concreet stelt de VLOR dan ook voor alvast de volgende drie sporen te verkennen.

- In het kader van het lanceren van het digitale VRT-platform moeten ook de bijhorende mogelijkheden onderzocht worden om het bestaande archief aan audiovisuele materialen, dat trouwens continu aangevuld en verrijkt wordt met de producties die dagelijks worden uitgezonden, effectief beschikbaar te maken voor educatieve doeleinden binnen formele leercontexten, maar daarnaast ook voor het breedst mogelijke publiek zodat ook maximaal ingespeeld kan worden op de ad-hocleerbehoeften die zich aandienen in een informeel kader. Hiertoe dient onderzocht te worden in hoeverre het platform van de openbare omroep compatibel is met de elektronische leerplatformen zoals die momenteel volop geïmplementeerd worden in de instellingen die formeel leren aanbieden. Daartoe moet de openbare omroep ook participeren in de discussie over 'standaarden' voor het uitwisselbaar maken van bestaande en nieuwe te ontwikkelen content.
- Nagegaan moet ook worden of aan de openbare omroep een draaischijffunctie kan worden toegekend op gebied van het ontwikkelen en het aanbieden van 'content' die bruikbaar is in formele en informele leercontexten. Dat kan bijv. door aan de openbare omroep de opdracht te geven een maatschappijbreed Content Management Systeem (CMS) te implementeren en te beheren dat een ondersteunende en een toeleverende rol opneemt voor de totaliteit van de onderwijsverstrekkers die binnen die maatschappij actief zijn, alsook voor alle burgers die 'anywhere, anytime and anyhow' willen leren. Nu is het ontwikkelen van dergelijke systemen nog te uitsluitend in handen van commerciële concerns die voor uitgeverijen, bedrijven en onderzoeksinstituten voornamelijk gesloten systemen ontwikkelen en verkopen.
- Om de leerkansen van de breedst mogelijke populatie te maximaliseren moet de openbare omroep zich ook inspanningen getroosten om ervoor te zorgen dat de

aangeboden platformservices ook maximaal toegankelijk zijn of zullen worden. Terwijl internet al heel gemakkelijk bereikbaar is voor iedereen, merken we dat hoogwaardige content al te vaak ondergebracht wordt bij betalende portalen of in databases die enkel tegen betaling van een abonnement toegankelijk zijn. Als de openbare omroep een centrale opdracht krijgt op gebied van het aanbieden en toegankelijk maken van content, dan zal hij er maximaal ook over moeten waken dat die zo ruim mogelijk toegankelijk is, en zoveel als mogelijk verhinderen dat bepaalde content opgesloten wordt achter allerlei financiële barrières. Elke burger moet maximale kansen krijgen om daadwerkelijk van de aangeboden services gebruik te maken, en het is aan de openbare omroep om ervoor te zorgen dat via netwerking en uitwisseling zo veel mogelijk elders ontwikkelde materialen ook gekoppeld kunnen worden aan het platform.

6 Een afrondend advies

Gezien de gelijksporigheid van een aantal van de uitdagingen waarvoor onderwijsverstrekkers en de openbare omroep zich geplaatst zien, en gezien de gedeelde belangen op gebied van het ontwikkelen van duurzame multimediale producten, pleit de VLOR voor het organiseren van overleg om te streven naar:

:

- een consequente, positieve beeldvorming inzake leren als algemeen menselijke basisingesteldheid, alsook inzake de diversiteit aan mogelijkheden om concreet invulling te geven aan de behoefte aan anytime, anywhere and anyhow learning;
- het consequent samenbrengen van de complementaire expertises aanwezig in onderwijs en bij de openbare omroep voor het ontwikkelen van multimediale content en leermiddelen;
- het consequent uitwisselen van ervaringen inzake 'good practices' met het oog op het creëren van optimale leercontexten die uitnodigen tot een authentiek leren aan de werkelijkheid, waarin ook veel meer uitnodigingen tot participatie en betrokkenheid ingebed zitten
- het consequent openstellen en aanspreken van het multimediale beeld- en klankarchief van de openbare omroep en het aansluiting zoeken bij aanbieders van andere, gelijkaardige 'bronnenbanken' zodat bestaande en nieuw te ontwikkelen onderwijsleeromgevingen met behulp hiervan maximaal verrijkt kunnen worden.

Jacques Perquy
Administrateur-Generaal

Ann Demeulemeester
Voorzitter